

Д.С. Степаненко
О.В. Мацюра
Н.В. Тарусова
Ю.В. Кармишев

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В РЕКРЕАЦІЇ

Мелітополь
2012

Д.С. Степаненко
О.В. Мацюра
Н.В. Тарусова
Ю.В. Кармишев

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В РЕКРЕАЦІЇ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*для студентів спеціальності «Екологія та охорона
навколишнього середовища»*

Мелітополь
2012

УДК 502.17:379.8(477)(075.8)
ББК 28.081(4Укр.), 73Е45

Екологічна безпека в рекреації. Навчальний посібник.- Мелітополь,
2012.- 176 с.

Автори:

Степаненко Д.С. – кандидат технічних наук, доцент кафедри екології та зоології;

Мацюра О.В. – доктор біологічних наук, завідувач кафедри екології та зоології;

Тарусова Н.В. - кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології та зоології;

Кармишев Ю.В. - кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології та зоології.

Рецензенти:

Петрук В.Г. – доктор технічних наук, професор Вінницького національного технічного університету;

Мальцева І.А. – доктор біологічних наук, завідувач кафедри ботаніки та садово-паркового господарства МДПУ імені Богдана Хмельницького

Рекомендовано Вченою радою МДПУ імені Богдана Хмельницького
Протокол № 6 від 26.01.2012 р.

Навчальний посібник відповідає змісту і структурі навчальної програми з дисципліни «Екологічна безпека в рекреації» для студентів спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища», затвердженої Вченою радою МДПУ імені Б. Хмельницького (протокол №1 від 07.09.2010 р.).

Посібник складається з двох частин і містить теоретичний матеріал та методичні рекомендації до практичних занять з курсу «Екологічна безпека в рекреації».

У посібнику розглянуті екологічні проблеми рекреаційних зон, які в умовах високої інтенсивності і напруженості праці, росту психологічних перевантажень в сучасному виробництві набули вагомого значення для людини як процесу підтримки і корегування фізіологічного стану організму в процесі відпочинку, оздоровлення, всебічного саморозвитку. Розглянуто підходи до вирішення проблем із зниження шкідливого впливу на природне середовище у цілях нормалізації екологічних умов в рекреації.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
-----------------	---

ЧАСТИНА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

Розділ 1. ПОНЯТТЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В НІЙ	7
---	----------

1.1. Рекреація, її види та класифікація	7
1.2. Екологічна безпека та стратегія розвитку рекреаційного регіону	16
1.2.1. Правове забезпечення екологічної безпеки в рекреації	16
1.2.2. Екологічна безпека в рамках стратегії розвитку рекреаційного регіону	19

Розділ 2. РЕКРЕАЦІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ. СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМОВІДНОШЕНЬ	25
---	-----------

2.1. Постановка проблеми	25
2.2. Можливі стратегічні перспективи взаємовідношень рекреації та екології	27
2.3. Рекреаційне навантаження, дигресія, та комплексний благоустрій рекреаційних територій	29
2.3.1. Рекреаційне навантаження. Визначення максимального рекреаційного навантаження	29
2.3.2. Рекреаційна дигресія	33
2.3.3. Ступінь рекреаційної стійкості	40
2.3.4. Комплексний благоустрій рекреаційних територій	41
2.4. Оцінка рекреаційних ресурсів	42
2.5. Рекреаційне природокористування	49

Розділ 3. ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО НЬОГО	53
--	-----------

3.1. Поняття екологічного туризму та його основні принципи	53
3.2. Національні парки як пріоритетні райони для здійснення екотуристичної діяльності	61
3.3. Поняття туристських походів. Особливості маршрутів екологічних походів	68

Розділ 4. РЕКРЕАЦІЙНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ	75
ВСТУП.....	75
4.1. Структура рекреаційного комплексу України.....	75
4.2. Рекреаційні ресурси України.....	77
4.2.1. Мінеральні води.....	81
4.2.1.1. Фізико-хімічні властивості мінеральних вод.....	82
4.2.1.2. Класифікація мінеральних вод України.....	85
4.2.2. Лікувальні грязі.....	89
4.2.2.1. Хімічний склад лікувальних грязей.....	90
4.2.2.2. Лікувальні грязі в Україні.....	92
4.2.3. Лікувальні ресурси лісів та ландшафтні ресурси.....	93
4.2.4. Морські рекреаційні ресурси.....	98
4.2.5. Туристично-пізнавальні ресурси.....	99
4.2.6. Заповідні території України.....	101
4.3. Курортна система України.....	103
4.4. Сучасний стан рекреаційного комплексу України.....	107

ЧАСТИНА 2. ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

Практична робота 1. ТУРИЗМ ЯК ВИД РЕКРЕАЦІЇ	113
Практична робота 2. ПРАВОВА ОХОРОНА РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОН І ТЕРИТОРІЙ (1 частина)	130
Практична робота 3. ПРАВОВА ОХОРОНА РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОН І ТЕРИТОРІЙ (2 частина)	136
Практична робота 4. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ І СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	151
ЧАСТИНА 3. ТЕСТОВІ ПИТАННЯ ДО ДИСЦИПЛІНИ	165
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	176
ДОДАТКИ	180

ПЕРЕДМОВА

Взаємовідносини людини, суспільства і природи, охорона навколишнього природного середовища – одна з самих гострих і актуальних проблем сучасності. Завдяки подальшому розвитку суспільства зростає обсяг впливу людини на природу.

Необхідність рішення задач забезпечення екологічної безпеки функціонування сучасного суспільства визначає значущість досліджень різних її аспектів: техніко-технологічних, еколого-економічних, організаційно-управлінських. При цьому в умовах високої інтенсивності і напруженості праці, росту психологічних перевантажень в сучасному виробництві зростає значення рекреації людини як процесу підтримки і корегування фізіологічного стану організму в процесі відпочинку, оздоровлення, всебічного саморозвитку. Особливе значення для організації ефективної рекреації має екологічний стан природних систем навколишнього середовища як визначального чинника рекреації, що пов'язане з безпосередньою участю в рекреаційному процесі природних складових, таких як клімат, гідроресурси, бальнеогрязеві запаси, фітолікувальні, морські і пляжні ресурси, ландшафтне різноманіття. Саме зниження якісних характеристик навколишнього середовища по відношенню до норми може позначитися негативно на привабливості рекреаційної території, а по ряду показників привести до втрати значущості території як сприятливої для організації рекреаційного процесу. Крім того, наголошується зростання екологічних проблем в унікальних природних комплексах територій, що вимагає поглиблення теоретичних основ управління екологічною безпекою регіонального рівня. Тому управління рекреаційними територіями повинне в першу чергу бути екологічно збалансованим.

Для подолання можливих протиріч між господарюванням і станом зовнішнього середовища повинна реалізовуватися стратегічна система заходів екологічної спрямованості, що регламентує ведення рекреаційно-економічної діяльності. У такій системі поєднуються соціально-організаційні, оціночно-прогнозні й технічні заходи, які дозволяють уникнути неузгодженості екологічних параметрів території й рекреаційно - економічної діяльності.

Енциклопедичні словники тлумачать слово «рекреація» як відпочинок, відновлення психофізичних та духовних сил людини тощо. Із цього визначення випливає й зміст рекреалогії як навчальної та наукової дисципліни, що вивчає особливості відновлення життєвих сил людини (духовних, фізичних моральних та ін.).

З розвитком туристської освіти, з відкриттям відповідних факультетів і кафедр, серед нормативних навчальних дисциплін з'являється і «рекреалогія». І це цілком закономірно, оскільки індустрія туризму, дозвілля та розваг, функціонування курортів та парків відпочинку безпосередньо пов'язані з рекреацією.

Предметом вивчення дисципліни «Екологічна безпека в рекреації» є вивчення закономірностей і особливостей впливу відпочинку людини на оточуюче природне середовище в контексті екологічно орієнтованого сталого розвитку суспільства; проблем екологічного забезпечення туризму і його індустрії (сфери послуг).

Навчальний курс «Екологічна безпека в рекреації» покликаний сформуванати у студентів уявлення щодо основних рекреаційних потреб людини, розуміння специфіки і видів рекреаційної діяльності, знання з організації і розвитку рекреаційних систем.

ЧАСТИНА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

РОЗДІЛ 1.

ПОНЯТТЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В НІЙ

1.1. Рекреація, її види та класифікація

Наше повсякденне життя влаштоване так, що значну кількість часу ми присвячуємо роботі, навчанню, турботам по дому, іншим необхідним заняттям і, як правило, з нетерпінням чекаємо кінця робочого дня, щоб піти в спортзал, або вихідних, щоб улаштувати пікнік на природі, або чергової відпустки, щоб нарешті відправитися в подорож, про яку мріяли весь рік. І у всіх цих випадках, самі не підозрюючи про це, здійснюємо різні види діяльності, науково іменовані *рекреацією*. Так що ж таке рекреація?

Рекреація - це сукупність явищ і відносин, що виникають у процесі використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної й культурно-дозвільної діяльності людей на спеціалізованих територіях, що перебувають поза місцем їхнього постійного проживання.

Ще одне визначення - *рекреація* – це процес підтримки й коректування фізіологічного стану організму за допомогою відпочинку, оздоровлення, всебічного саморозвитку.

Важливе значення при організації ефективної рекреації людини має урахування екологічного стану природних систем навколишнього середовища як визначального фактору рекреації. Це ґрунтується на особистій участі в рекреаційному процесі природних складових, таких як клімат, гідроресурси, бальнеогрязеві запаси, фітолікувальні морські й пляжні ресурси, ландшафтне різноманіття. Зниження якісних характеристик навколишнього середовища щодо норм негативно позначається на привабливості рекреаційної території, а по ряду показників може привести до втрати її придатності для організації рекреаційного процесу. Тому управління рекреаційними територіями повинне в першу чергу бути екологічно збалансованим.

Останнім часом швидко розвивається культура проведення відпочинку, дозвілля, занять спортом. При цьому більша частина різних